

HUNGAROLÓGIAI ÉVKÖNYV
PÉCS, 2024

HUNGAROLÓGIAI ÉVKÖNYV 2024

**XXV. évfolyam
1. szám**

Köszöntő kötet Nádor Orsolya tiszteletére

25. kötetünket a 65 éves Nádor Orsolya köszöntésének ajánljuk.

Hungarológiai Évkönyv 25 (2024)
A magyar egyetemek hungarológiai műhelyeinek szakfolyóirata

HU ISSN 2063-7543

ONLINE ELÉRHETŐSÉGE:
<https://epa.oszk.hu/02200/02287>

Szerkesztőbizottság

Dóla Mónika (Pécsi Tudományegyetem)
Maticsák Sándor (Debreceni Egyetem)
Misad Katalin (Comenius Egyetem, Pozsony)
Nádor Orsolya (Károli Gáspár Református Egyetem)
Szili Katalin (Eperjesi Egyetem)
Szőnyi György Endre (Szegedi Tudományegyetem)
Szűcs Tibor (Pécsi Tudományegyetem)
Tverdota György (Eötvös Loránd Tudományegyetem)
Žagar Szentesi Orsolya (Zágrábi Egyetem)

Szerkesztők

Dóla Mónika – Schmidt Ildikó – Szűcs Tibor

Szerkesztőség:

Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészet-és Társadalomtudományi Kar
Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet
Nyelvtudományi Tanszék
Alkalmazott Nyelvészeti és Hungarológiai Szeminárium
H-7624 Pécs, Ifjúság útja 6.
Tel.: (36-72) 503-600/64152
E-mail: dola.monika@pte.hu
<https://btk.pte.hu/hu/nyelvtud>
<https://btk.pte.hu/hu/nyelvtud/kutatas>

Tanácsadó testület:

Andor József, Dóla Mónika, Hegedűs Rita, Kolláth Anna,
Nádor Orsolya, Schmidt Ildikó, Szűcs Tibor, Wéber Katalin

TARTALOM

I. KÖSZÖNTŐ	6
SZÚCS TIBOR: Köszöntő a kortalan korszerűség jegyében.....	7
TABULA GRATULATORIA.....	11
II. TANULMÁNYOK	12
ÁRVAY ANETT: Zrínyi Miklós, a szigetvári hős emlékezete Ivan Zajc <i>Nikola Šubić Zrinski</i> című operájában.....	13
BÁNDLI JUDIT: A nyelvtanulói hibákhoz való viszonyulás változása a nyelvvoktatásban.....	20
BÖLCSKEI ANDREA: „Miért és hogyan tanuljak magyarul?” Nyelvtanulási motivációk és stratégiák egy elsajátításra ritkábban választott nyelv kapcsán.....	31
CSERNICKÓ ISTVÁN: Nyelv, kultúra, fordítás sajátosságai a kelet-közép-európai nyelvi térségben.....	38
CSONTOS NÓRA: A kép pragmatikája.....	43
DÓLA MÓNIKA: Képes történetek a magyarórán (egy kísérlet első tanulságai).....	49
DURST PÉTER: A „bontott Egész” koncepciója és a lineáris kohézió megvalósulása Szabó Magda <i>Katalin utca</i> című regényének angol és spanyol fordításában.....	71
FÓRIS ÁGOTA: A magyar terminológiastratégia megvalósításának perspektívái.....	78
HEGEDŰS RITA: A funkcionális szemlélet lehetőségei az anyanyelvoktatásban.....	87
KONTRA MIKLÓS: Szegény ember vízzel főzött 1980-ban.....	94
LANSTYÁK ISTVÁN: Botduma.....	97
MÁRKU ANITA: A magyar mint idegen nyelv oktatásának helyzete az ukrainai Kárpátalján.....	123

MARTHY ANNAMÁRIA: Magyar mint idegen nyelv az egészségügyi szaknyelv oktatásában.....	132
MISAD KATALIN: A magyar mint idegen nyelv a pozsonyi Comenius Egyetemen.....	140
PELCZ KATALIN: <i>A Csak természetesen!</i> speciális korpusz születése, tematikus szókincsenek rövid vizsgálata.....	149
M. PINTÉR TIBOR – P. MÁRKUS KATALIN: <i>A Termini magyar–magyar szótár és adatbázis</i> szerkesztési elvei és lexikális elemei.....	162
SCHMIDT ILDIKÓ: A reaktív kommunikáció jelensége.....	167
SÓLYOM RÉKA: Neologizmusok a magyart idegen nyelvként beszélők nyelvhasználatában: egy empirikus felmérés tanulságai.....	174
STURCZ ZOLTÁN: „Még egyszer a <i>Társalgási leckék</i> ” MID-történeti észrevételek Mikszáth magyar nyelvkönyve kapcsán.....	181
SZILI KATALIN: Széljegyzetek egy 18. századi többnyelvű beszélgetésgyűjtemény margójára (Lisztkai Miklós <i>Recueil de Dialogues...</i> című munkája).....	193
SZOTÁK SZILVIA: Diaszpórákutató: az ausztriai magyar diaszpóra szociolingvisztikai kutatásának margójára.....	201
SZŰCS TIBOR: Adalékok a magyar mint idegen nyelv tanárának segédanyagaihoz.....	210
H. VARGA MÁRTA: A nagyító (nyomatékosító, jelentéssűrítő, túlzó) képzők a magyarban (az augmentatívumok).....	223
VERMEKI BOGLÁRKA: A generatív mesterséges intelligencia használatának lehetőségei és (jelenlegi) korlátai a magyar mint idegen nyelvi tanárképzésben.....	231
Contents	246
A 25. szám szerzői	248
Útmutató	249
ECL	250

Durst Péter

A „bontott Egész” koncepciója és a lineáris kohézió megvalósulása Szabó Magda *Katalin utca* című regényének angol és spanyol fordításában

1. Bevezetés

Szabó Magda regényei nem csak a magyar közönség számára ismerősek, fordításokon keresztül számos országba eljutottak, és sikert arattak az olvasók körében. 2007-ben az író megkapta a legjobb európai regény jutalmazására alapított Cévennes-díjat a *Katalin utca* című regényéért, amelyet többek között francia, spanyol, olasz és angol nyelvre is lefordítottak.

Az alábbiakban mondatszerkesztési sajátosságok miatt kiválasztott mondatok és részletek fordítását veszem szemügyre a *Katalin utca* angol és spanyol fordításában, összehasonlítva a szöveg lineáris kohézióját biztosító nyelvi eszközök használatát a forrásnyelvi és a célnyelvi szövegekben. A példák alapján rámutatok arra, hogy a fordítás során kulcsszerepet játszó explicitáció azonos átváltási műveleteken keresztül, de eltérő mértékben valósul meg a spanyol és az angol célnyelvi szövegekben.

2. A „bontott Egész” és annak nyelvi megjelenése

A 30-as és 40-es évek Budapestjén játszódó regény három család történetét tárja az olvasó elé, az időt és a teret is egyedi módon kezelő elbeszéléstechnikával, amely a fordítás szempontjából sok érdekességet tartogat. A fordítások minőségéhez nem férhet kétség, a spanyol és az angol nyelven megjelent kiadványok is magas színvonalon adják vissza az eredeti magyar szöveget, hozzájárulva ezzel Szabó Magda munkásságának és a regény érdemeinek nemzetközi elismeréséhez.

Spanyolra José Miguel González Trevejo és Szijj Mária fordította a *Katalin utcát* 2010-ben. Nem szokatlan, de nem is gyakori a célnyelven anyanyelvi és a forrásnyelven anyanyelvi fordító együttműködése, és ahogy a fordításkutatóként is tevékenykedő magyar fordító megjegyzi, ez a munkamódszer „a hátrányból előnyt tud kovácsolni”: garantálja a forrásnyelvi szöveg maradéktalan megértését és a célnyelvi szöveg megfelelő gazdagságát, minőségét is (Szijj 2021:221). A 2017-ben megjelent angol fordítást a magyar irodalom fordításában járatos és elismert Len Rix készítette.

A *Katalin utca* szokatlan világban játszódik, ahol a szereplők közül többen haláluk után szellemként is megjelennek, a tér- és időszerkezet pedig időnként meglehetősen kusza módon rendeződik át. Az előszó előrevetíti a regény témáját, de a narratológiai sajátosságokra is ki-válóan illik:

Senki sem mondta meg nekik, hogy a fiatalság elmúlása nem azért riasztó, mert elvesz tőlük, hanem mert ad nekik valamit. Nem bölcsességet, nem derűt, nem józanságot, nem nyugalmat. A bontott Egész tudatát. Egyszer csak észrevették, hogy az öregedés felbontotta múltjukat, melyet az ifjúság és a relatív fiatalság éveiben olyan kereknek és összemarkoltnak éreztek: az Egész részekre bomlott, minden megvolt benne, és benne volt, ami addig a napig velük történt, csakhogy másképpen. A tér helyszínekre, az idő időpontokra, az események epizódokra tagolódtak, s a *Katalin utca* lakói megértették végre, hogy mindabból, ami életük összetevője volt, csak pár helyszín, pár időpont és néhány epizód számított igazán, minden más csak kitöltötte a törekeny létet, mint egy nagy útra előkészített ládában a forgács, amely meggátolja, hogy megsérüljön a tartalom. (6. oldal)

A regénynek különösen az első fejezetében jellemző, de a későbbiekben is megfigyelhető, hogy hosszú, többszörösen összetett és szokatlanul tagolt mondatok nehezítik az olvasást, az előszóban megfogalmazottakkal egybehangzóan nyelvileg is megtestesítve a szétagozódást, az egész és összefüggő mondat szétesését vagy az egymás mellett álló mondatok közti kapcsolat látszólagos hiányát. A mondatok grammatikusak ugyan, de a magyar nyelvet kiválóan használó író különféle nyelvi eszközökkel mégis el tudja érni, hogy az olvasó gyakran csak többszöri nekifutásra tudjon továbblépni a következőre, és még így is maradjon benne kétség, hogy mindent ért-e. A Reiss-féle fordításszempon-tú szövegtipológia (2004) szerint formaközpon-túnak minősíthető szövegek esetében a fordítónak nem csak a tartalom, hanem a forma visszaadása is kiemelten fontos feladata, így releváns kérdés, hogy ezek a különleges hatást keltő mondatok vagy szövegrészek miként jelennek meg a fordításban. Ezzel az írói eszközzel el-lentéses törekvésnek látszik a fordítók legalapvetőbb feladata, a jól érthető fordítás elkészítése, valamint meg kell említenünk Blum-Kulka (1986) széles körben hivatkozott explicitációs hi-potézisét, amely a fordítási folyamat inherens velejárájaként tekint az explicitációra. A magyar szöveg spanyol és angol fordításának vizsgálatokor a kérdésfeltevés tehát arra vonatkozik, hogy a két fordítás hogyan viszonyul egymáshoz e tekintetben.

Az alábbiakban számba veszem azokat a nyelvi eszközöket, amelyek a *bontott Egész* meg-jelenítését szolgálhatják a magyar nyelvű eredeti szövegben, továbbá bemutatom, ezek hogyan jelennek meg a regény angol és spanyol fordításában. A fordítások szisztematikus összeha-sonlítása ugyan nem terjedt ki a teljes regényre, továbbá kvantitatív elemzésre sem került sor, de a kiválasztott példák-ból egyértelműen azt állapítjuk meg, hogy az angol fordítás nagyobb mértékben tartalmaz explicitációt. Ez a megfigyelés kapcsolódik egy korábbi elemzéshez (Durst 2023), amely Szabó Magda *Az ajtó* című művében megjelenő kulturális reáliák fordí-tását vizsgálta az angol és a spanyol kiadásban, és szintén következetes eltéréseket figyelt meg az általánosítás és az explicitáció terén.

3. A szövegösszefüggés eszközei és azok fordítása

Minthogy egy-egy mondatban vagy bekezdésben gyakran több olyan jelenség is előfordul, amely a jelenlegi vizsgálódás tárgyát képezi, az elemzés során több alkalommal is egy bizonyos szövegrészt veszünk górcső alá.

A regény egyik központi gondolatának, a *bontott Egésznek* a megjelenítése többrétűen va-lósul meg, a jelen elemzésben azonban csak a lokális grammatikai-szemantikai összefüggések kialakításához használt nyelvi eszközök fordítását vizsgáljuk. A regény irodalmi vonatkozásait, narratológiai sajátosságait elemző tanulmányok (Kosztrabszky 2019, Soltész 2016) is kiemelik az első fejezetek kuszaságát, az ott megjelenő információ töredezettségét, ami miatt az olvasó összezavarodik, és majd csak a regényt végigolvasva lesz képes valóban megérteni a sokszor csupán elejtett félmondatokban megjelenő megjegyzéseket.

Szikszainé Nagy Irma (2004:59) a szövegszervező erő fajtáit a szöveg szintjei szerint osz-tályozza, az általa bemutatottak közül számunkra a kohézió-nak, azaz a szemantikai szintű vi-szornak és a konnexitásnak, azaz a szintaktikai szintű kapcsolatnak van kiemelt jelentősége. Az elemzett részek főként mondatok vagy néhány mondatból álló rövid szövegegységek, így elegendő a lineáris koherenciát biztosító, szavak és mondatok összefűzéséhez használt, jól azonosítható nyelvi eszközöket vizsgálnunk.

3.1. Mondatszerkezet átalakítása

Az előzmény nélkül megjelenő emberek és tárgyak, a gyakran változó szereplők és helyszínek, valamint egyes események előzmények nélküli említése miatt az olvasóban megkérdőjeleződhet a szöveg koherenciája (Szikszainé Nagy 2004:60), azonban a szöveg ilyen jellegű sajátosságain változtatni nem feladata a fordítónak. A koherencia kérdése túlmutat a jelen tanulmány vállalásán, azaz a kohéziós nyelvi eszközök vizsgálatán, mert az átfogóbb elemzést és valójában az olvasót is bevonó interpretációs folyamatot kívánna. Első példánk érintőlegesen rámutat erre a kérdésre is, hiszen a rövid részletben megjelenő szereplőkről az olvasó nagyon kevés információval rendelkezik az első oldalak egyikén. A jelen elemzésben csak a szövegrészletben megfigyelhető mondatszerkesztés sajátosságait emeljük ki. A forrásnyelvi szövegből vett első példánk egy egész bekezdés, amelynek mondatait a részletesebb elemzés áttekinthetősége érdekében alszámozással jelöltem. Az idézetek pontos oldalszámát a forrásként megjelölt kiadások alapján tüntettem fel.

(1)

(1.1.) Ha Irén kiabált, más volt a reakciójuk. (1.2.) Elekes szégyenkezve hallgatta nyújtott, természetellenes hangját, Elekesné szinte magánkívüli izgalomban és félelemben, mivel adtak rá megint okot, hogy felbőszítsék, Bálint érdeklődve. (1.3.) Irén mindig akkor csillapodott le, mikor észrevette Bálint arcát vagy tekintetét, meglátta cigarettázni egy sarokban és nézni rá, majdnem mulatva, akkor azonnal hangot váltott, néha elsírta magát, és minden alkalommal bocsánatot kért mindenkitől, hajszálla azonos szöveggel: öregszik, fáradt, ideges. (1.4.) Hogy Irén nem ura magának, hogy ordít, gesztikulál, lerúgja a papucsát, panaszkodik és fegyelmeztelen, utólag sokkal nagyobb megrázkódtatás volt, mint Blanka valamikori bűnei, akiről ha nem is azt, amit elkövetett, de valami nem rendes, nem egészen tisztességes dolgot mindig elvart az apja. (1.5.) Kinga, aki sosem ismerte Irént másnak, elképedve hallgatta, ha nagyapja vagy nagyanyja a régi otthonról és anyja gyerekkoráról beszélt, Irén, aki ellenőrizte a leckéit és korrekt, de állandóan kicsit csodálkozó anyja volt, mint aki képtelen tudomásul venni, hogy a sajátja ez a kislány, sehogy sem hasonlított ahhoz a fényes figurához, mely Elekesék emlékezéseiből felé ragyogott. (13. oldal)

Az 1.2. mondat állítmányához (*hallgatta*) háromféle bővítmény is kapcsolódik, és már a magyar mondat megértését is nehezíti, hogy ez három különböző szereplőre vonatkozik, két különböző nyelvtani formában jelenik meg, és egy beékelte tagmondat miatt az utolsó meglehetősen távol is került az állítmánytól. Három szereplő háromféleképpen hallgatja Irén kiabálását:

- Elekes *szégyenkezve* (határozói igenév)
- Elekesné *szinte magánkívüli izgalomban és félelemben, mivel adtak rá megint okot, hogy felbőszítsék* (ahol a módhatározó inessivusi raggal áll, és egy közbeékelte tagmondat, amelynek alanyát nem lehet egyértelműen meghatározni)
- Bálint *érdeklődve* (határozói igenév)

(1a)

(1.2) Mr Elekes listened to the raised voice, the altered, unnatural tone, with a deep sense of shame. His wife, almost beside herself with terror, racked her brains to think how they might have offended her. Bálint simply watched with interest. (19)

(1b)

(1.2.) Elekes escuchaba avergonzado su voz estirada y antinatural. La señora Elekes permanecía excitada y aterrada, intentando averiguar qué razón le habían dado para que montara en cólera. Bálint la miraba con curiosidad. (14)

Az 1.2. mondat angol fordítása jóval átláthatóbb és egyértelműbb, részben annak köszönhetően, hogy három egyszerű mondatra lett felbontva, amelyekben egyértelműen azonosítható alany és attól nem messze helyezett igei állítmány található. A magyarban megfigyelhető még, hogy egy határozott tárgyaz ragozású ige (*felbőszítsék*) utal egy harmadik személyű tárgyra (*mivel adtak rá megint okot, hogy felbőszítsék*), amelynek a beazonosítása nem teljesen egyértelmű, de

legalábbis némi időbe kerül. Grammatikai megfontolások alapján lehetne Elekesné is a ragozott ige tárgya, de a kontextus alapján kiderül, hogy Irén az – ennek a végiggondolása azonban lassítja az olvasást. Az angol fordításban az alanyt és a tárgyat jelölő névmás betoldása (*how they might have offended her*) explicitáló grammatikai konkretizálás (Klaudy 1999 a, 213-224), és kötelező átváltási művelet.

A spanyol fordítás szintén három mondatra tagolja az eredetit, az angolhoz hasonlóan mindegyik szereplő mellé külön állítmányt betoldva. A magyarban csak egy határozott tárgyas ragozású igealak (*felbőszítsék*) utal az alanyra és a tárgyra (*őt*, azaz Irént). A spanyol kifejezés (*para que montara en cólera*) nem tartalmaz tárgyat, de szintén csak a ragozásban megjelenő referenciával jelöli ki az alanyt, míg az angol fordításban külön névmással megjelölt alany és tárgy szerepel (*they might have offended her*), ami magasabb fokú explicitáció.

Mindkét fordításban több példát is találunk arra, hogy a nehezen érthető mondatszerkezeteket felbontja a fordító, ezzel téve gördülékenyebbé és érthetőbbé a célnyelvi szöveget, és ugyanígy megfigyelhető állítmányok és névmások betoldása. A fenti példák közül a mondat felbontása és az állítmány betoldása Klaudy (1999 b.) terminológiáját használva nem kötelező explicitáció, azonban a magyar határozott tárgyas ragozású ige által implikált tárgy névmással történő jelölése az angolban nem pusztán a fordító döntése, hanem a nyelvek közti különbségből adódik.

3.2. Kötőszók beszúrása és utalások egyértelműsítése

A forrásnyelvi szövegben az író eszközei között szerepel a kötőszó nélkül megfogalmazott hosszabb mondat, amely így a logikai mozzanat kihagyása miatt nehezebben értelmezhető az olvasó számára, valamint olyan – főleg személyekre történő – előre- és hátrautalások, amelyek antecedensét, illetve posztcendensét nehéz azonosítani. A fordítók számára ezekben az esetekben nagyon kézenfekvő, hogy explicitáló műveletként betoldással egyértelműsítik az adott mondatot, ami az egyszerű kötőszó betoldásán kívül jelenthet hosszabb magyarázó betoldásokat, vagy személyek esetében akár név beszúrásával történő konkretizálást.

Az 1.5. mondatban több példát is láthatunk ezekre, amelyhez hasonlóak a későbbiekben is gyakran előfordulnak. A regénynek ezen a pontján még nem ismerjük a szereplőket, nem egyértelmű, hogy Elekesék Irén szülei, Kinga pedig Irén lánya. Mindössze egy mondatban kerül említésre korábban, hogy Elekes Kinga nagyapja. A hosszú mondatban a személyekre többféle módon is található utalás, ezek azonban a hiányzó információ hiányában, továbbá a magyar birtokos szerkezet sajátossága miatt nem jól azonosíthatók.

Szintén szembeűnő, hogy a mondat második része szintaktikailag nem kapcsolódik az első részhez, csak a mondatot továbbolvasva, némi gondolkodást követően tudjuk kikövetkeztetni a logikai kapcsolatot, amelyet kötőszóval explicit módon kifejezve (*Irén neve elé egy mert kötőszót beszúrva*) jóval gördülékenyebbé és érthetőbbé lehetett volna tenni a szöveget:

(1.5.) [...] anyja gyerekkoráról beszélt, Irén, aki ellenőrizte a leckéit [...]

(1.5.) Kinga, aki sosem ismerte Irént másnak, elképedve hallgatta, ha nagyapja vagy nagyanyja a régi otthonról és anyja gyerekkoráról beszélt, Irén, aki ellenőrizte a leckéit és korrekt, de állandóan kicsit csodálkozó anyja volt, mint aki képtelen tudomásul venni, hogy a sajátja ez a kislány, sehogy sem hasonlított ahhoz a fényes figurához, mely Elekesék emlékezéseiből felé ragyogott. (13)

(1.5.a) Kinga, who had never known Irén to be any different, listened in amazement when her grandparents talked about their former home and her mother's childhood. The Irén who supervised her homework was the mother she knew – even if one who seemed permanently surprised that this little girl was actually hers – and this particular Irén showed little resemblance to the wonderful personage who shone so brightly in the old people's reminiscences. (20)

(1.5.b) Kinga, que nunca había conocido a la otra Irén, escuchaba absorta los relatos de los abuelos sobre su antiguo hogar y la infancia de su madre. Irén, que se encargaba de controlar sus tareas escolares y era una madre correcta, aunque siempre algo asombrada, como si no asumiera que aquella niña fuera su hija, no guardaba ningún parecido con la figura excepcional que brillaba en los recuerdos de los Elekes. (14)

Az olvasást nehezíti továbbá az Irénről szóló közbevetés, amely önmagában is egy többszörösen összetett mondat, mégis mindössze vesszővel van határolva. A közbevetés miatt nagyon nagy távolságra kerül egymástól az alany (*Irén*) és a hozzá tartozó igei állítmány (*hasonlított*).

Az angol és a spanyol fordításban egyaránt megfigyelhetünk több explicitációs eszközt is, azonban az angol láthatóan nagyobb mértékben használja ezeket. A két fordításban ugyanott bontják két mondatra a hosszú forrásnyelvi mondatot, és az így létrehozott első mondat hasonló szerkezetű is. A második mondat esetében azonban már több eltérést találunk. Az angolban Irén személyére vonatkozóan több magyarázó betoldás is megjelenik (*was the mother she knew; and this particular*), ami nagy mértékben segíti az olvasót a megértésben. A közbevetés is kisebb akadályt jelent, mert a gondolatjelek egyértelművé teszik a határait, ráadásul a mondat szerkezet átalakításával két alanyhoz két állítmány kapcsolódik, és megszűnik a forrásnyelvi szövegben megfigyelt nagy távolság.

A spanyol fordításban a betoldás a magyarhoz hasonlóan csak vesszőkkel van jelölve, és további magyarázó betoldások nélkül nagyobb mértékben megőrzi a hosszú, összetett mondat nehezebb olvashatóságát. Ezek a példák egyértelműen fakultatív explicitációnak minősülnek, hiszen akkor is grammatikus célnyelvi mondatokat kaptunk volna, ha a fordító nem végzi el az explicitációt.

A 2. mondat fordításainak csak a jelenleg releváns részét adom meg, ahol megfigyelhető az angol fordításban egy egyértelműsítést biztosító csere (*Elekesné* helyett *her mother*), míg a spanyol fordítás nem él ilyen lehetőséggel.

(2) Blanka legtöbbször Elekesnét játszotta el, párnát varrt, érthetetlen mintázatú ormótlan párnákat, amelyeket a cselédek kaptak meg, de azok se tudtak mit kezdeni velük, mert a szigeten nem volt szokás párnával puhítani az ülőhelyet, annyira melegített, hát gyöngéden eltűntették, miközben jól megnézték a fura mintákat, amelyeket Blanka rájuk hímezett. (25)

(2a) The person Blanka most often played at being was her mother. She sewed cushions [...] (36)

(2b) La mayoría de las veces Blanka hacía de la señora Elekes y bordaba cojines (25)

Ugyanezt figyelhetjük meg a 3. mondatban, ahol a magyar *öregasszony* helyett az angolban a sokkal jobban beazonosítható *mother-in-law* szerepel, míg a spanyol maradt a szó szerinti fordításnál (*anciana*).

(3) Illetlen dolog volt, hogy odaül a férje íróasztalához, az öregasszony megtiltotta a cselédeknek, hogy bárkinek is elárulják. (24)

(3a) Sitting at her husband's desk! It was most unsuitable. The mother-in-law gave them strict instructions not to tell anyone. (35)

(3b) Era de mala educación sentarse en el escritorio del marido, y la anciana les tenía prohibido a los criados contárselo a nadie. (24)

Számos esetben figyelhetünk meg az angolban a 4. mondatához hasonlóan nevek beszúrásával történő konkretizálást, míg a spanyol fordítás nem él ezzel a lehetőséggel.

(4) Sokat volt mellette, mert kíváncsi volt rá, kinek az alakja miképpen rögzült meg Blankában [...] (24)

(4a) Henriett was often present in the room with her. She was curious to know which of them Blanka remembered [...] (36)

(4b) Pasaba mucho tiempo con ella porque tenía curiosidad por saber cómo se habían grabado los rasgos de cada uno en la mente de Blanka [...] (24)

Az 5. mondatban megfigyelhetjük, hogy az egyértelműsítő eszközökből akár többet is használhat a fordító egy mondaton belül, jelen esetben a mondat felbontását, továbbá az angolban egy tulajdonnév beszúrásán keresztül konkretizálást is. Utóbbi megoldás egyértelműen magasabb fokú explicitációt jelent az angolban, mint ami a spanyol fordításban látható.

(5) A másuttok törvénye szigorú volt: sosem azt ábrázolta, ami valóságos, de azt sem, amit szeretett volna.

(14)

(5a) This tyranny of somewhere else was a cruel one. It stopped Bálint seeing both the reality that existed and what he would have liked that reality to be. (21)

(5b) La ley de estar en otro sitio era implacable: nunca representaba lo real, ni tampoco lo añorado. (15)

A magyarban a *szeretett volna* állítmány alanyát csak a mondatnál tágabb kontextus alapján lehet kikövetkeztetni, míg az angol fordításban a név konkretizálásával ez az akadály eltűnik. A spanyol fordítás a mondatszerkezetet változtatja meg, és a tárgyra vonatkozó participium használatával kiiktatja az alanyt, így nem is konkretizál ugyan, de a mondat megtévesztő, závaró eleme is eltűnik.

4. Összegzés

A két fordításban megfigyelhető explicitációs eszközök alkalmazásáról számszerű elemzés nem készült, de a fentiekben bemutatott példák rámutatnak egy általános tendenciára, amely az angol és a spanyol fordításban érvényesül, és ez alapján megállapíthatjuk, hogy az explicitáció mértékében a két fordítás között jól érezhető különbség áll fenn. A fakultatív átváltási műveletek eszköztárát az angol fordítás következetesen gyakrabban használja, és az angol szöveg így világosabb, könnyebben olvasható lesz, míg a spanyol fordítás jobban ragaszkodik a forrásnyelvi szöveg szándékosan kibogozhatatlanabb, nehezebb érthetőséget eredményező jellemzőihez.

Irodalom

- Blum-Kulka S. 1986. Shifts of cohesion and coherence in translation. In House, J., Blum-Kulka, S. (eds). *Interlingual and Intercultural Communication: Discourse and Cognition in Translation and Second Language Acquisition Studies*. Gunter Narr, Tübingen. 17–35.
- Durst Péter 2023. The English and Spanish translation of culture-bound lexical items in Szabó Magda's *The Door*. In: Katalinić, Kristina – Žagar Szentesi, Orsolya (szerk.): *Glazba cvrčaka: Zbornik radova o mađarskoj kulturi i jeziku u čast Franciski Ćurković-Major* FF Press, Zagreb. 113–121.
<http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/29332/1/DurstAjtoTranslation.pdf>
- Klaudy Kinga 1999a. *Bevezetés a fordítás gyakorlatába*. Scholastica, Budapest.
- Klaudy Kinga 1999b. Az explicitációs hipotézisről. *Fordítástudomány* 1/2: 5–22.
- Kosztrabszky Réka 2019. Az elbeszéléstechnika sajátosságai Szabó Magda korai regényeiben. Doktori (PhD) értekezés. http://real-phd.mtak.hu/1093/2/Kosztrabszky_Reka_dissertacio.pdf
- Reiss, Katharina 1981/2004. Type, kind and individuality of text: Decision making in translation. In: Venuti, Lawrence (ed.): *The Translation Studies Reader*. Routledge, New York. 169–179.
- Soltész Márton 2016. Blanka regénye? Az újraolvasott Katalin utca. *Irodalomismeret*, 2016/4: 63–64.
https://www.irodalomismeret.hu/files/2016_4/soltesz_marton.pdf
- Sziji Mária 2021. Négykezes fordítás. In: Benke, Eszter; Dévény, Ágnes (szerk.): *Past és Present Perfect: Cikkek és tanulmányok Loch Ágnes tiszteletére*. Budapesti Gazdasági Egyetem, Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kar, Budapest. 217–221.
- Sziksainé Nagy Irma 2004. *Leíró magyar szövegtan.*: Osiris Kiadó, Budapest.

Források

Szabó Magda 1969/2017. *Katalin utca*. Jaffa Kiadó, Budapest.

Szabó, Magda 2012. *Calle Katalin* (Fordította: José Miguel González Trevejo és Szijj Mária). Debolsillo, Barcelona.

Szabó, Magda 2017. *Katalin Street* (Fordította: Len Rix). MacLehose Press, London.

Durst, Péter

**The concept of universal disintegration and the realization of linear cohesion
in the English and Spanish translations of Magda Szabó's novel, *Katalin street***

Szabó Magda's novel *Katalin utca* (*Katalin street*) uses several expansive, syntactically complicated sentences, which at times pose serious challenges to the reader as well. While this is probably a deliberate technique on the author's part to create a confusing atmosphere, translators must find a balance between preserving this textual feature and applying appropriate transfer operations, which may make the target language text more explicit. This paper examines how the devices of local, linear text cohesion are handled in the English and Spanish translations of the novel. The analyses of the excerpts identify similar translation operations in the approaches of the two texts to the problem of linear cohesion but the degree of explicitation is often higher in the English translation.